

● مشکل اساسی دیگری که در امر مجموعه سازی کتابخانه های دانشگاهی وجود دارد، مسأله حضور اندک نیروهای متخصص کتابداری در فعالیت تهیه و سفارش این کتابخانه هاست.

ارزیابی مجموعه کتابخانه های دانشگاهی شهر تهران*

محمود حقیقی
شوریهات علمی گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تهران

میزان رشد مجموعه کتابخانه های دانشگاهی در هر کشور بستگی به امکانات و شرایط خاص آن کشور دارد. با وجود این، از معیارهای معتبر جهانی می توان به عنوان وسیله ای برای ارزیابی مجموعه ها بهره گرفت و روال مجموعه سازی کتابخانه ها را محک زد و بدین طریق به نقاط قوت و ضعف آنها پی برد، و آنگاه به رهنمودی مطمئن برای اقدامات آتی دست یافت. این واقعیت را باید در نظر داشت که همواره رابطه مستقیمی میان کفایت آموزشی یک دانشگاه و رشد مجموعه کتابخانه آن می توان یافت.

نقش کتابخانه های دانشگاه به عنوان بخشی از نظام آموزش عالی و مرکز گردآوری و انتقال اطلاعات علمی، و نیز به عنوان کانونی به منظور تأمین امکانات تحقیق برای پژوهشگران و توسعه علوم محرز است. این کتابخانه ها برای اینکه بتوانند با پیشرفت دانش هماهنگ شوند، خوراک فکری دانشجویان و پژوهشگران را به صورت شایسته ای تأمین نمایند، و در آنها فراگیری معارف ملی و نیز علوم و فنون ملل دیگر امکان پذیر گردد، ناچارند که به مجموعه ای مجهز باشند که از غنای لازم برخوردار بوده و در راستای جوابگویی به این نیازها رشد یابد و دانش مدون را در اشکال مختلف آن فراهم آورد.

هدف تحقیق

هدف بررسی حاضر آن است که وضعیت موجود کتابخانه‌های دانشگاهی مستقر در شهر تهران را که حداقل در سطح کارشناسی فعالیت دارند و قاعدتاً باید بیشتر با امر تحقیق سروکار داشته باشند، بر اساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی، تهیه شده توسط کمیته استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی (ACRL)^۱ آمریکا که از اعتباری جهانی برخوردار است، مورد ارزیابی قرار دهد و بدین وسیله کفایت و غنای این مجموعه‌ها - به عنوان مصدایقی از کل مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی کشور - محک زده شود.

مسئله مورد بررسی

در این بررسی سعی بر آن است که میزان کفایت و کارایی مجموعه کتابخانه‌های مؤسسات آموزشی دولتی واقع در شهر تهران با توجه به نیازهای آموزشی و پژوهشی آنها تعیین گردد و تصویر روشنی از وضعیت موجود این مجموعه‌ها، و کمبودها و نارسایی‌های آنها ارائه گردد.

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ACRL

مجموعه این استانداردها ابتدا در سال ۱۹۵۹ به تصویب انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی (ACRL) رسیده و در سال ۱۹۷۵ مورد تجدیدنظر قرار گرفته است و نهایتاً در گردهمایی مورخ ۱۹ ژانویه ۱۹۸۶ انجمن کتابداران آمریکا مورد تأیید قرار گرفته است. در این مجموعه برای اهداف، مجموعه، سازماندهی مواد، نیروی انسانی، خدمات، وسائل و تجهیزات، مدیریت، و بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی معیارهایی در نظر گرفته شده است. در پیشگفتار این استانداردها آمده است که این «استانداردها بر آنند که مجموعه‌ای از شرایطی واقع‌بینانه ارائه نمایند، که در صورت تحقق این شرایط، برنامه‌های یک کتابخانه دانشگاهی از کیفیت مطلوبی برخوردار خواهد شد»^۲.

در این بررسی، استاندارد شماره ۲ که دربارهٔ مجموعه کتابخانه‌ها منظور شده، ملاک ارزیابی بوده است. برطبق این استاندارد «مجموعه کتابخانه باید دربرگیرنده همه نوع اطلاعات مدون، شامل مواد چاپی در همه اشکال آنها، مواد سمعی و بصری، مواد مورد استفاده در کامپیوتر، مواد گرافیکی و مواد سه‌بعدی باشد»^۳. بر اساس این استاندارد، مقدار مواد چاپی کتابخانه را می‌توان بر اساس فرمول A که در آن عوامل مؤثر در تعیین تعداد جلد‌های مورد نیاز منظور شده، محاسبه کرد. این

فرمول به منظور فراهم آوردن یک مجموعه مناسب معیارهایی به شرح زیر ارائه می‌دهد:

فرمول A:

۱. مجموعه پایه ۸۵۰۰۰ جلد
۲. برای هر عضو هیأت علمی تمام وقت ۱۰۰ »
۳. برای هر دانشجوی تمام وقت ۱۵ »
۴. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ۳۵۰ »
۵. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی ارشد بدون سطح بالاتر ۶۰۰۰ »
۶. برای هر رشته تحصیلی در سطح کارشناسی با سطح بالاتر ۳۰۰۰ »
۷. برای هر رشته تحصیلی در سطح دکتری حرفه‌ای ۶۰۰۰ »
۸. برای هر رشته تحصیلی در سطح دکتری تخصصی ۲۵۰۰۰ »

هر «جلد» عبارت است از واحدی فیزیکی از یک اثر چاپ‌شده، تکثیرشده، تایپ شده، دست‌نویس، مجلد یا جای گرفته در یک کلاسور با جلد مقوایی یا کاغذی، که فهرست‌نویسی و رده‌بندی شده، یا به صورت دیگری برای استفاده آماده می‌شود. میکروفورمها باید به معادل‌های جلدی آنها تبدیل شوند. این تبدیل بر اساس محاسبه واقعی یا بر اساس فرمول میانگین هر حلقه میکروفیلم، یا هر ده برگ میکروفورم دیگر معادل یک جلد، صورت می‌گیرد»^۴.

این استانداردها در زمینه محاسبه مواد سمعی و بصری (به جز میکروفورمها)، فرمول جامعی ارائه نمی‌کند. و دلیل آن را وسعت، دامنه، و شکل این قبیل مواد، و خدمات متفاوت کتابخانه‌های

دانشگاهی برطبق نیازها و ویژگیهای مؤسسات آموزشی، می‌داند. با اینهمه به منظور تعیین معادل جلدی این مواد، رهنمودی به این شرح ارائه می‌دهد: «در ارزیابی مجموعه کتابخانه بر اساس فرمول A، موجودی مواد سمعی و بصری را می‌توان به عنوان معادل‌های واحد کتابشناختی برشمرد و تعداد آنها را به تعداد مواد چاپی و معادل‌های جلدی این مواد افزود. این مواد عبارتند از کاست ویدئو، فیلم، و دیسک ویدئو (۱ ققره = ۱ معادل واحد کتابشناختی)، مواد سمعی، فیلم استریپ، فیلم حلقوی، مجموعه‌های اسلاید و نوار صوتی، مواد گرافیکی شامل نقشه، و نرم افزارهای کامپیوتری (۱ ققره = ۱ معادل واحد کتابشناختی)؛ و اسلاید (۵۰ اسلاید = ۱ معادل واحد کتابشناختی)»^۵.

به منظور درجه بندی کتابخانه‌ها، طبق این استانداردها،

کتابخانه‌هایی که ۹۰ تا ۱۰۰ درصد مجموعه مورد نیاز طبق فرمول A را در اختیار دارند، کتابخانه‌های درجه ۱، بین ۷۵ تا ۹۰ درصد، کتابخانه‌های درجه ۲، بین ۶۰ تا ۷۴ درصد، کتابخانه‌های درجه ۳، و بین ۵۰ تا ۵۹ درصد کتابخانه‌های درجه ۴ محسوب خواهند شد.^۶

در زمینه مجلات از آنجا که نیاز مؤسسات آموزشی به این مواد بسیار متفاوت است، استانداردهای مورد نظر اعمال یک فرمول جامع را امکان پذیر نمی‌داند، ولی به طور کلی تهیه هر عنوانی را که بیش از ۶ بار در سال مورد نیاز باشد، توصیه می‌کند. از این رو در این بررسی در ارزیابی مجموعه مورد نیاز کتابخانه‌های دانشگاهی، موجودی مجلات آنها منظور نشده است.

جدول شماره ۱. کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
۱. دانشگاه الزهرا	۴۲۸۳۵	۱۴۰	۱۴۷۹	۵۰	-	-	-	-	-	۴۱	-	
کتابخانه مرکزی												
۲. دانشگاه امام حسین (ع)	۲۴۵۰۸	۲۲۲	-	-	۵۰۰۰	۳۷۰۰ برگ میکروفیش	۴۰۰۰	۴۵۰	-	-	-	
کتابخانه مرکزی												
۳. دانشگاه امام صادق (ع)	۳۵۰۰۰	۲۱۰	-	-	-	-	-	۱۵۰۰۰	۱۰۰	۷۰	-	
کتابخانه مرکزی												
۴. دانشگاه پلیس	۱۶۰۰۰	۱۱	۲۰۰	-	-	-	-	-	-	۵۰	-	
کتابخانه												
۵. دانشگاه پیام نور	۶۱۰۰	۹۵	-	۱۵	-	-	-	-	-	-	۳۰ دیسک کامپیوتر	
کتابخانه مرکزی												
۶. دانشگاه تربیت مدرس	۴۷۰۰۰	۶۳۰	۶۰۰	۲	-	-	۱۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰	-	-	
کتابخانه												
۷. دانشگاه تربیت معلم	۸۰۰۰۰	۱۳۲	۷۹۷	۶۹۵	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه مرکزی												
کتابخانه دانشکده ادبیات	۳۰۰۰	۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
و علوم انسانی												
کتابخانه دانشکده تربیت بدنی	۸۵۲۹	۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
و علوم ورزشی												
کتابخانه دانشکده علوم	۵۱۸۳	۳۸	۲۳	-	-	-	-	-	-	-	-	
۸. دانشگاه تهران												
کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد	۲۲۰۰۰۰	۷۴۵	۲۵۰۰۰	۲۰۰۰۰	۱۰۵۰۰۰	۶۷۴۵ حلقه ۵۰۰۰ برگ	؟	۵۰۰۰	-	۲۰۰۰	۲۰۰۰ عکس	

روش بررسی

۱۵۳؛ تخصصی؛ ۳۶۵؛ عمومی: ۱۹) درج شده است. از ۱۵۳ کتابخانه دانشگاهی، تعداد ۱۸ کتابخانه مرکزی، ۸۸ کتابخانه دانشکده‌ای، ۱ کتابخانه مجتمع دانشگاهی، ۱ کتابخانه مجتمع آموزشی، ۱ کتابخانه مدرسه عالی، ۱ کتابخانه مرکز آموزشی، و ۱ کتابخانه آموزشکده‌ای، جمعاً ۱۱۱ کتابخانه^۸ متعلق به ۳۰ مؤسسه آموزشی دولتی شامل ۱۷ دانشگاه، ۱ مجتمع دانشگاهی، ۱ مجتمع آموزشی، ۶ دانشکده مستقل، ۱ مدرسه عالی، ۱ مرکز آموزش، و ۱ آموزشکده مستقر در شهر تهران که حداقل در سطح کارشناسی فعالیت داشته، جامعه مورد بررسی این مقاله را تشکیل می‌دهند. این مؤسسات آموزشی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی بوده، و طیف وسیعی از مراکز آموزش عالی را که در رشته‌های مختلف علوم و فنون فعالیت دارند، دربرمی‌گیرند. از

اطلاعات آماری مربوط به مجموعه کتابخانه‌ها از راهنمای کتابخانه‌های تهران^۷ که در سال ۱۳۷۰ در بخش اطلاعات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، توسط نگارنده این سطور و دو تن پژوهشگر تهیه شده و قرار است توسط آن دفتر چاپ و منتشر گردد، استخراج شده است. اطلاعات راهنمای فوق از طریق تکمیل پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۹۵ سؤال مربوط به مشخصات کتابخانه‌ها با عنوان «شناسنامه اطلاعاتی کتابخانه‌ها، مراکز اسناد، و آرشیوها» که در دفتر پژوهش‌ها به سرپرستی نگارنده و نظارت آقای دکتر عباس حرّی تهیه شده بود، با مراجعه مستقیم به این مراکز، مصاحبه، و مشاهده وضع آنها، گردآوری شده است. در این راهنما مشخصات ۴۸۸ کتابخانه (ملی: ۴۱؛ دانشگاهی:

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان‌نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۱۴۰۰۰	۸۰	۱۲۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده اقتصاد	۲۷۵۰۰	۱۳۰	۷۰۰	۲۵۰۰	-	-	-	-	-	۱۰	-	-
کتابخانه دانشگاه الهیات و معارف اسلامی	۴۶۵۳۲	۳۱	۲۵۱۶	-	-	-	-	-	-	۳۰	-	-
کتابخانه دانشکده تربیت بدنی	۱۹۰۳	۱۱	۶۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی	۱۲۰۰۰۰	۱۷۲	۱۲۰۰	-	-	-	-	-	-	۵۰	-	-
کتابخانه دانشکده دامپزشکی	۱۸۳۰۰	۱۱۹	۱۸۸۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده زبانهای خارجی	۲۱۰۰۰	۷	۱۰۰۰	-	-	-	-	۱۵۰	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده علوم کامپیوتر دانشگاه علوم	۹۲۰۰۰	۶۸۲	۷۸۰	-	-	۸ حلقه	-	-	-	-	-	-
کتابخانه گروه ریاضی و فیزیک	۶۲۰۰	۲۱۰	۱۵۰	-	-	۵۰ حلقه	-	-	-	-	-	-
دانشکده علوم کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی و تعاون	۸۰۰۰	۴۸	۲۳۹	-	-	۷۷ حلقه	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی	۳۲۰۰۰	۵۲	۲۷۵۰	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده علوم تربیتی	۲۴۰۰۰	۳۳۰	۴۱۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده فنی	۲۹۵۰۰	۱۲۰	۷۳۰	۱۰۰۰	-	-	-	-	-	۱۳	-	-
کتابخانه گروه برق انستیتو الکترونیک دانشکده فنی	۵۰۰۰۰	۳۳۰	۳۰۰	-	-	-	-	۴	-	-	-	-
کتابخانه هنرهای زیبا	۴۶۰۰	۱۱۰	-	-	-	-	۱۰۸	-	-	۱۵	-	-
	۳۰۰۰۰	۱۰۰	۲۳۰۰	-	-	-	۱۰۰۰	-	-	۱۲	-	-

این مؤسسات آموزشی سی‌گانه، تعداد ۱۵ مؤسسه در سطح کارشناسی، ۷ مؤسسه در سطوح کارشناسی و کارشناسی ارشد، ۴ مؤسسه در سطوح کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری تخصصی، و ۴ مؤسسه در سطوح کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری حرفه‌ای، و دکتری تخصصی فعالیت دارند. رده‌بندی مجموعه کتابخانه این مؤسسات متفاوت بوده و مجموعه ۷۲ کتابخانه طبق نظام LC، ۲۸ کتابخانه طبق نظام دیوثی، و ۱۱ کتابخانه طبق نظام NLM سازماندهی شده، و مجموعه‌ها در ۴۸ کتابخانه به صورت قفسه باز، در ۱۹ کتابخانه به صورت قفسه بسته، و در ۴۴ کتابخانه به صورت ترکیبی مورد استفاده مراجعان قرار می‌گیرد. نیروی انسانی شاغل در این کتابخانه‌ها عبارتند از: نیروهای متخصص کتابداری: ۱۳۱ نفر (کاردان: ۵۹ نفر؛

کارشناس: ۳۴ نفر؛ کارشناس ارشد: ۳۹ نفر؛ دکتر: ۱ نفر) و سایر نیروها: ۷۱۶ نفر. با استفاده از راهنمای کتابخانه‌های شهر تهران، اطلاعات مربوط به موجودی کتابخانه‌ها شامل مواد چاپی (کتاب، مجله، پایان‌نامه، نشریات دولتی، و سایر مواد مکتوب)، میکروفیلمها، و مواد سمعی و بصری گردآوری و در جدول شماره ۱: وضعیت موجود کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران، منعکس شده است. به منظور تعیین فاکتورهای مندرج در فرمول A، اطلاعات آماری مربوط به هیأت علمی، دانشجویان، و رشته‌های تحصیلی از کتاب آمار آموزش عالی ایران: سال تحصیلی ۷۰-۱۳۶۹، استخراج و در جدول شماره ۲ (تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان، رشته‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان‌نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	تقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه مرکز تحقیقات بیوشیمی و بیوفیزیک	۶۲۰۰	۱۴۶	۴۳	-	-	-	-	-	-	۵	-	
کتابخانه موسسه ژئوفیزیک ۹. دانشگاه شاهد	۵۸۶۸	۵۳	۸۵	-	-	-	-	-	-	۵۰۰۰	-	
کتابخانه مرکزی ۱۰. دانشگاه شهید بهشتی	۴۹۵۱۷	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه مرکزی	۱۲۰۰۰۰	۵۵۳	۲۸۰۰	۵۰۰۰	-	-	۴۰۰۰	۴	۹۰	-	۱۳۷۵ حلقه فیلم	
کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۲۵۰۰۰	۱۲	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده انفورماتیک و مدیریت	۵۷۰۰	۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده حقوق	۸۶۷۲	۵۵	۴۰۰	-	-	-	-	۲۵۰	-	-	-	
کتابخانه دانشکده زیست‌شناسی	۳۲۸۲	۲۹	۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی	۱۳۰۵۳	۶۶	۱۸۵۰	-	-	-	-	-	-	۲۰	-	
کتابخانه دانشکده علوم تربیتی	۳۰۰۰	۴	۲۵	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده علوم زمین	۲۲۳۵	۴۵	۲	۱۰۰	-	-	-	-	-	۱۳۰	-	
کتابخانه دانشکده علوم	۸۴۳۲	۱۰۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده معماری و شهرسازی	۸۴۷۳	۴۵	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
۱۱. دانشگاه صنعتی امیرکبیر کتابخانه مرکزی	۳۸۰۰۰	۳۰۵	-	۲۸۰۰	-	۲۳۰ حلقه مجموعه	۲۰	۱۴۱	۲۹۰	-	۲۵۰۰ حلقه فیلم	
کتابخانه دانشکده ریاضی	۶۶۸	۱۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده فیزیک	۱۳۲۶	۱۳	۱۳	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده مهندسی برق	۳۶۷۷	۶۸	۵۹۲	۵۰	-	-	-	-	-	-	-	

حرفه‌ای، و دکتری تخصصی) منعکس شده است.

تحلیل داده‌ها

در جدول شماره ۱، ابتدا نام دانشگاه‌ها به ترتیب الفباء و در پی آنها به ترتیب نام مجتمع‌های دانشگاهی، دانشکده‌های مستقل، و آموزشکده‌ها آمده، و در ذیل هر یک، نام کتابخانه‌های تابعه ذکر شده، و در مقابل نام هر کتابخانه تعداد مواد مختلف آن درج گردیده است. چنانچه در موردی آمار مربوط مشخص نبوده، آن مورد با علامت سؤال (?) مشخص شده و طبعاً در محاسبات بعدی منظور نشده است. جدول ۱ نشان می‌دهد که این مؤسسات طیف وسیعی از رشته‌های مختلف علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم محض، علوم پزشکی، و تکنولوژی را شامل بوده، و طبعاً

گرایش موضوعی مجموعه کتابخانه‌های آنها از این تنوع متأثر است. در میان کتابخانه‌های مندرج در این جدول، کتابخانه‌های قدیمی، متوسط‌العمر، و جدیدالتأسیس دیده می‌شود. قدیمترین آنها کتابخانه‌های دانشگاه تربیت معلم و مدرسه عالی شهید مطهری (مدرسه سهسالار سابق) است که تاریخ تأسیس هر دو به سال ۱۲۹۷ بازمی‌گردد، و جدیدترین آنها کتابخانه دانشکده ریاضی دانشگاه صنعتی امیرکبیر است که تاریخ تأسیس آن سال ۱۳۶۹ است. بیشترین تعداد کتب چاپی و خطی (جمعاً ۹۵۳،۹۵۳، ۱،۰۱۳، ۹۵۳ جلد) شامل ۹۵۳،۶۰۳ جلد کتاب، ۴۱،۳۵۰ جلد پایان‌نامه، ۲۴،۰۰۰ جلد نشریه دولتی، ۵۰،۰۰۰ جلد سند، ۱۵،۰۰۰ جلد نسخه خطی؛ همچنین بیشترین تعداد مجلات (۳،۴۷۶ عنوان)؛ و نیز بیشترین تعداد

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان‌نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه دانشکده مهندسی صنایع	۱۲۰۵	۸	۷۱۷	۱۸۰	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی عمران	۱۸۳۶	۱۶	۸۴	۳۶	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی معدن	۱۱۱۳	۱۴	۴۵	-	-	-	-	-	-	۴۰۰	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی مکانیک	۳۴۸۹	-	۹۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی نساجی	۱۰۱۹	۱۳	۴۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۲. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی												
کتابخانه دانشکده برق	۲۱۰۰۰	۱۴۰	۳۰۰	-	۱۳ گزارش تحقیقی	۲	-	۲۸۴	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده علوم پایه	۷۴۵۳	۹۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشگاه عمران	۸۷۴۴	۹۶	۵۴۵	-	-	-	-	-	-	۶۰۵	-	-
کتابخانه دانشکده مکانیک	۱۲۵۶۱	۳۸	۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۳. دانشگاه صنعتی شریف												
کتابخانه مرکزی	۱۱۸۰۲۰	۱۲۹۰	۸۰۰	-	۲۵۰۰ گزارش علمی برگ	۲۰۰۰	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده ریاضی	۱۳۵۰۰	۱۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده شیمی	۶۳۱۰۰	۳۰۰	-	-	-	-	-	-	-	۲۰	-	-
کتابخانه دانشکده فیزیک	۱۰۸۰۰	۲۱۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی برق	۱۲۵۱۲	۲۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی عمران	۳۲۵۰	۱۰۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

۹۸،۲۲۷ جلد متعلق به کتابخانه‌های دانشگاه تربیت معلم در نوسان است.

در جدول شماره ۲، آمار مربوط به واحدهای تابعه مراکز آموزشی سی‌گانه که در خارج از محدوده شهر تهران قرار دارند منظور نشده است. در محاسبه تعداد رشته‌های کارشناسی چنانچه در یک رشته فقط دوره کاردانی دایر بوده، آن رشته جزو رشته‌های کارشناسی تلقی شده، و چنانچه در یک رشته هم دوره کاردانی و هم دوره کارشناسی دایر بوده، هر دو دوره یک رشته منظور شده است. نام مراکز آموزشی چنانچه با نام مندرج در نشریه آمار آموزش عالی ایران، متفاوت بوده، نام مندرج در این نشریه داخل پرانتز قید شده است. در اینجا نیز چنانچه در موردی

مواد میکروفرمی و سمعی و بصری که معادل جلدی آنها رقم ۲۱،۶۱۱ را نشان می‌دهد، در کتابخانه‌های دانشگاه تهران قرار دارد. بعد از مجموعه ۱،۰۳۵،۵۶۴ جلدی کتابخانه‌های دانشگاه تهران (شامل مواد چاپی و معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و سمعی و بصری)، کتابخانه‌های دانشگاه صنعتی شریف با ۲۳۴،۱۲۷ جلد، دانشگاه شهید بهشتی با ۲۱۶،۰۷۳ جلد، دانشگاه علامه طباطبائی با ۱۹۹،۸۱۹ جلد، دانشگاه علوم پزشکی تهران با ۱۰۰،۷۲۲ جلد، به ترتیب در مرتبه دوم تا پنجم قرار دارند. مجموعه سایر کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران چندان قابل ملاحظه نبوده و از رقم ۱،۴۰۳ جلد متعلق به کتابخانه دانشکده حسابداری و علوم مالی وزارت نفت تا رقم

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان‌نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه دانشکده مهندسی کامپیوتر	۲۰۹۹	۴۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مهندسی مکانیک	۵۳۲۰	۱۸۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه مرکز مهندسی بیوشیمی و کنترل محیط‌زیست ۱۴. دانشگاه علامه طباطبائی	۲۰۰۶	۴۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد	۵۵۰۰۰	۱۶۲	۱۵۰۰	۳۰۰۰	-	۱۰۰۰	۵	۲۰	۱۵	۲۰ حلقه فیلم استریپ	-	
کتابخانه دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی	۵۴۶۰۰	۹۷	۷۴	-	-	؟ برگ	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده حسابداری و مدیریت	۱۷۹۲۵	۱۵۹	۱۵۸۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی	۲۵۱۰۰	۶۲	۵۱۰	-	-	-	-	-	۱۰	-	-	
کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی	۱۵۱۸۰	۱۳۱	۱۹۳۰	۴۰۰	-	-	-	-	۳۵	-	-	
کتابخانه دانشکده علوم اقتصادی	۲۱۷۹۵	۱۰۴	۱۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده علم و صنعت ایران ۱۵. کتابخانه مرکزی	۴۳۰۰۰	۳۰۷	۲۰۰	۱۰۰۰	-	؟ برگ	۷۰۰	۵۰	۷۰۰	-	۲۰۰ حلقه فیلم	
کتابخانه دانشکده برق	۳۲۰۰	۲	۲۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده شیمی و متالوژی و مواد	۴۰۹۰	۴	۱۲۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده صنایع	۱۵۵۲	۴	۲۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	

آمار مربوط مشخص نبوده، آن مورد با علامت سؤال (?) مشخص شده و در محاسبات به حساب نیامده است. جدول ۲ نمایانگر تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان، رشته‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر، کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر، دکتری حرفه‌ای، و دکتری تخصصی است. آمار مندرج در این جدول در زمینه عوامل یاد شده از تنوع قابل توجهی برخوردار است و بیانگر بزرگی یا کوچکی، قدمت یا نوپایی، و تعداد رشته‌های تحصیلی آنها در سطوح مختلف است. بیشترین تعداد اعضای هیأت علمی (۹۴۵ نفر) در این جدول متعلق به دانشگاه علوم پزشکی تهران است. از این لحاظ دانشگاه تهران با داشتن ۸۷۳ نفر^۱ در مرتبه دوم قرار دارد. بیشترین تعداد دانشجویان (۲۱,۶۲۸ نفر) و بیشترین تعداد رشته‌های کارشناسی (۷۱)

رشته) متعلق به دانشگاه تهران است و از این لحاظ دانشگاه شهید بهشتی با داشتن ۱۲,۵۷۸ دانشجوی ۳۳ رشته کارشناسی در مرتبه دوم قرار دارد. بیشترین تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر (۴۶ رشته) و بیشترین تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر (۲۸ رشته) و نیز بیشترین تعداد رشته‌های دکتری تخصصی (۲۹ رشته) متعلق به دانشگاه تربیت مدرس است، و از این لحاظ نیز دانشگاه تهران با داشتن ۴۴ رشته کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر^{۱۱}، ۱۸ رشته کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر، و ۱۹ رشته دکتری تخصصی در مرتبه دوم قرار دارد. بیشترین رشته‌های دکتری حرفه‌ای (۶ رشته) متعلق به دانشگاه علوم پزشکی تهران است، و از این بابت دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با داشتن ۴ رشته دکتری حرفه‌ای در مرتبه

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه دانشکده علوم پایه	۱۵۹۵	۱۹	۱۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده عمران	۲۹۵۴	۱۴	۲۰۰	-	۳۵ پروژه	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده کامپیوتر	۸۰۰	۶	۱۵۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده معماری و شهرسازی	۳۶۰۰	۵۵	۱۵۸	-	۱۱۰ جزوه	-	-	-	-	-	۵۰ عکس	-
کتابخانه دانشکده مکانیک	۱۲۷۴	۷	۱۴۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۶. دانشگاه علوم پزشکی ایران کتابخانه مرکزی	۲۳۰۰۰	۷۹۲	-	-	-	۱ حلقه	۴۰۰	۸۰	۷۰۰	-	۲۰ فیلم فیلم استریپ	-
کتابخانه دانشکده بهداشت	۱۴۱۱۹	۸۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده پرستاری و مامایی	۱۳۸۶۵	۵۸	۳۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده پزشکی	۷۸۱۶	۱۳۰	۳۳۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده پیراپزشکی	۱۸۵۴	۱۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده توان‌بخشی	۸۷۹۳	۱۲۰	۱۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده مدیریت	۲۸۰۰	۸۴	۱۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-
اطلاع‌رسانی و خدمات پزشکی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۷. دانشگاه علوم پزشکی تهران کتابخانه دانشکده بهداشت	۱۸۱۹۶	۲۷۷	۶۹۰	-	-	۱۹۴ حلقه	-	-	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده پزشکی	۱۵۰۰۰	۱۵۰	۱۴۰۰۰	-	۱۷ نسخه خطی	-	-	۵۰	-	-	-	-
کتابخانه دانشکده پرستاری و مامایی	۱۶۰۷۴	۴۶	۲۶	-	-	-	-	-	-	۵	-	-
کتابخانه دانشکده داروسازی	۱۵۰۰۰	۱۹۷	۲۶۷۰	-	-	۴۰۰۰ میکروکارت	-	-	-	-	-	-

دوم قرار دارد.

بر اساس معیارهای مندرج در فرمول A داده‌های جدول شماره ۲، وضعیت مجموعه مورد نیاز کتابخانه‌ها در شرایط مطلوب در جدول شماره ۳ ارائه شده است. مطابق این جدول مجموعه پایه برای همه دانشگاهها ثابت و ۸۵,۰۰۰ جلد است. بالاترین رقم مجموعه لازم برای هیأت علمی، ۹۴,۵۰۰ جلد از آن دانشگاه علوم پزشکی تهران به منظور تأمین نیازهای ۹۴۵ نفر عضو هیأت علمی این دانشگاه است. بالاترین رقم برای مجموعه لازم برای تأمین نیازهای دانشجویان تمام وقت و نیز برای رشته‌های کارشناسی به ترتیب ۳۲۴,۴۲۰ و ۲۴,۸۵۰ جلد از آن دانشگاه تهران به منظور تأمین نیازهای ۲۱,۶۲۸ نفر دانشجویی

تمام وقت و ۷۱ رشته کارشناسی این دانشگاه است. جدول ۳ نشان می‌دهد که استانداردهای مورد نظر تأکید بسیاری بر کفایت مجموعه‌ها برای رشته‌های کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی دارد. دلیل این تأکید آن است که مشتریان این مجموعه‌ها اکثراً پژوهشگرانی هستند که همواره در جهت گسترش مرزهای اندیشه در تلاشند، و یک مجموعه مناسب، مهمترین ابزار کار برای آنها محسوب می‌شود. از این لحاظ بیشترین نیاز را دانشگاه تربیت مدرس دارد که به منظور تأمین مجموعه لازم برای ۴۶ رشته کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر، ۲۸ رشته کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر، و ۲۹ رشته دکتری تخصصی، به ترتیب به ۲۷۶,۰۰۰، ۸۴,۰۰۰ و ۷۲۵,۰۰۰ جلد احتیاج دارد. همچنین

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
کتابخانه دانشکده دندان پزشکی ۱۸. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی	۱۵۸۰۰	۱۵۲	۲۶۰۰	-	-	؟ حلقه	-	-	-	-	-	
کتابخانه مرکزی	۱۹۶۵	۲۵۵	۴۴۷	-	-	-	۸۷۰ مجموعه	۸۷۰	۳۱۰	-	-	
کتابخانه دانشگاه پرستاری و مامایی	۹۵۱۰	۷۱	۱۵۹	-	۱۰۰۰ جزوه	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده پزشکی	۸۰۹۶	۱۳۷	۲۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده پیراپزشکی شماره ۱	۴۵۹۴	۸۷	۴۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده پیراپزشکی شماره ۲	۱۱۱۵	۳۶	۴۰۹	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده داروسازی	۲۷۰۰	۴۴	۱۲۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه دانشکده دندان پزشکی	۲۹۶۲	۴۵	۵۰۰	-	-	-	-	-	-	-	-	
کتابخانه و مرکز اسناد و مدارک علمی انستیتو و دانشکده علوم پایه ۱۹. دانشگاه علوم و فنون هوایی	۶۰۵۰	۱۰۵	۱۰۰۰	انسخه خطی	۲۶۰۰ جلد سند	-	-	-	-	۱۰	-	
کتابخانه مرکزی	۱۵۰۰۰	۴۰	-	-	-	-	-	-	-	-	۴۰۰ ترانسپرنسی	
مجمع دانشگاهی هنر	۲۲۰۰۰	۱۶۳	۱۰۹۸	-	۷۰ نسخه خطی	-	-	-	-	۲۵	-	
کتابخانه مرکزی	۲۳۳۲	۴	۴۹۹	-	-	-	-	-	-	-	-	

بالاترین رقم برای تأمین مجموعه لازم برای رشته های دکتری حرفه ای، ۳۶,۰۰۰ جلد متعلق به دانشگاه علوم پزشکی تهران به منظور تأمین نیازهای ۶ رشته دکتری حرفه ای است. دانشگاه تهران نیز که با داشتن ۴۴ رشته کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر، ۱۸ رشته کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر، و ۱۹ رشته دکتری تخصصی بعد از دانشگاه تربیت مدرس، و در مرتبه دوم قرار دارد، به منظور تقویت این برنامه ها به ترتیب به ۲۶۴,۰۰۰، ۵۴,۰۰۰ و ۴۷۵,۰۰۰ جلد نیازمند است. از این لحاظ سایر دانشگاه های بزرگ نیز وضعی مشابه دارند.

جدول شماره ۴ (مقایسه مجموعه مورد نیاز بر اساس فرمول A با مجموعه موجود کتابخانه ها) نمایانگر این واقعیت است که متأسفانه مجموعه هیچ یک از دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی

واقع در شهر تهران طبق استانداردهای مورد نظر به حد نصاب مطلوب نمی رسد. در این میان، مطابق این جدول، ارقام هشداردهنده بیش از همه متوجه مجموعه کتابخانه دانشگاه تربیت مدرس است. همانطور که قبلاً نیز اشاره شد، مجموعه مورد نیاز این دانشگاه بر اساس فرمول A، ۱,۲۰۱,۳۵۵ جلد است. به این ترتیب روشن می شود که رشد مجموعه این کتابخانه از سال ۱۳۶۱، سال تأسیس آن، آهنگی مطلوب نداشته است.

موجودی مواد چاپی و مکتوب این دانشگاه ۴۷,۶۰۰ جلد، و معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و مواد سمعی و بصری موجود در آن ۳۳۲۰ جلد است. کل مجموعه موجود در کتابخانه این دانشگاه شامل مواد چاپی و مکتوب و معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و سمعی و بصری بالغ بر ۵۰,۹۲۰ جلد، یعنی ۴

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه های تابعه	کتاب	مجله	پایان نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	تقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
۲۱. مجتمع آموزشی و پژوهشی شهید عباسپور (آموزشکده فنی وزارت نیرو) کتابخانه واحد سمعی و بصری	۱۲۶۰۰	۷۳	۱۷۰	۵۰۰	-	-	۱۵۰۰	-	۱۴۵۰	-	۷۸ حلقه فیلم ۱۰۰ حلقه فیلم استریپ ۱۲۰۰ عکس	
۲۲. دانشکده پرستاری بانک ملی ایران کتابخانه	۱۷۸۷	۵	۱۰	-	-	-	۱۸۹	۴	۳	-	۲ حلقه فیلم	
۲۳. دانشکده پرستاری نیروی هوایی	۲۴۷۰	۲۲	-	-	-	-	-	-	-	-	۳۶ حلقه فیلم استریپ ۸۰ مولاز	
۲۴. دانشکده حسابداری و علوم مالی وزارت نفت کتابخانه	۱۴۰۳	۵۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
۲۵. دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه کتابخانه	۷۳۰۰	۷	۱۸۰	۱۵	-	-	-	-	-	-	-	
۲۶. دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران کتابخانه	۷۰۰۰۰	۱۰۵	۳۹۰	۱۰۰۰	-	-	-	-	-	-	-	

● نقطه ضعفی که در ساختار مجموعه‌های موجود مشاهده می‌شود، عدم تناسب موجودی مواد غیرچاپی کتابخانه‌ها با مواد چاپی آنهاست.

درصد مقدار مورد نیاز است. تفاوت رقم مربوط به مجموعه مورد نیاز این دانشگاه بر اساس فرمول A (۱,۲۰۱,۳۵۵ جلد) و رقم موجودی آن (۵۰,۹۲۰ جلد)، رقم قابل تأمل ۱,۱۵۰,۴۳۵ جلد را نشان می‌دهد. همانطور که در تحلیل داده‌های جدول شماره ۳ اشاره شد، این دانشگاه برای تقویت برنامه رشته‌های کارشناسی ارشد خود به ۳۶۰,۰۰۰ جلد، و تنها برای نیازهای برنامه رشته‌های دکتری تخصصی‌اش به ۷۲۵,۰۰۰ جلد اضافی نیازمند است. ارقام فوق بیانگر این نکته اساسی است که مجموعه کتابخانه این دانشگاه به موازات توسعه رشته‌های تحصیلات تکمیلی آن رشد نکرده است. از این لحاظ مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران با کمبود ۷۴۵,۴۲۳ جلد در مرتبه دوم، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با کمبود ۴۳۳,۸۰۰ جلد در مرتبه سوم، دانشگاه صنعتی امیرکبیر با کمبود ۳۳۸,۰۳۸ جلد در مرتبه چهارم، دانشگاه تهران با کمبود ۲۵۹,۲۰۶ جلد در مرتبه پنجم، دانشگاه علوم پزشکی ایران با کمبود ۲۴۳,۳۴۳ جلد در مرتبه ششم قرار دارد. در این میان مجموعه قدیمیترین مؤسسات آموزشی، یعنی دانشگاه تربیت معلم در طی ۷۳ سال به ۹۸,۲۲۷ جلد بالغ شده است که با توجه به معیارها با کمبود ۲۴۰,۲۴۸ جلد در مرتبه هفتم قرار می‌گیرد. در مراتب بعدی دانشگاه علم و صنعت ایران با کمبود ۱۷۷,۸۴۸ جلد در مرتبه هشتم، دانشگاه الزهرا با کمبود ۱۳۲,۶۰۰ جلد در مرتبه نهم، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی با کمبود ۱۲۵,۶۰۶ جلد در مرتبه دهم، و دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری با کمبود ۱۱۱,۲۰۰

جدول شماره ۱. (دنباله)

نام دانشکده و کتابخانه‌های تابعه	کتاب	مجله	پایان‌نامه	نشریه دولتی	سایر اسناد مکتوب	میکروفیلم میکروفیش	اسلاید	نوار صوتی	نوار ویدئو	نقشه	سایر مواد سمعی و بصری	ملاحظات
۲۷. دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری کتابخانه	۱۲۰۰۰	۳۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
۲۸. مدرسه عالی شهید مطهری کتابخانه	۵۰۰۰۰	۵۰	۵۰	-	۴۰۰۰	-	-	۲۰۰۰	-	-	-	
۲۹. مرکز آموزش تربیت بدنی (آموزشکده تربیت بدنی) کتابخانه	۱۷۹۲	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
۳۰. آموزشکده فنی سمیه (آموزشکده فنی دختران تهران) کتابخانه	۱۲۰۰۰	۱۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

• هزینه بالای تهیه منابع اساسی، همکاری

بین کتابخانه‌ها را به منظور تکمیل مواد مورد نیاز،

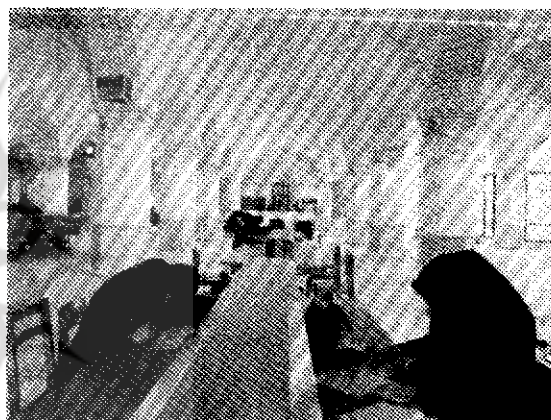
امری ضروری می‌سازد.

موجودی مواد غیرچاپی سایر کتابخانه‌ها قابل توجه نبوده و ارقام مربوط به آنها حاکی از غفلت این مؤسسات آموزشی از اهمیت کاربرد این مواد اعم از میکروفورمها شامل میکروفیش، میکروفیلم، میکروکارد؛ مواد سمعی و بصری شامل نوارهای صوتی و ویدئو، فیلم، فیلم استریپ، اسلاید، مواد گرافیکی، نرم افزارهای کامپیوتری و غیره در امر آموزش و پژوهش بوده است.

اطلاعات گردآوری شده در رابطه با همکاری اعضای هیأت علمی مؤسسات آموزشی در زمینه مجموعه سازی حاکی از آن است که در ۱۰۰ کتابخانه، انتخاب مواد از طریق پیشنهادات رسیده از سوی گروههای آموزشی و اعضای هیأت علمی صورت می‌گیرد، و تنها ۱۱ کتابخانه از این همکاری بی‌بهره هستند. اما واقعیت این است که در همان ۱۰۰ کتابخانه‌ای هم که هیأت علمی در کار مجموعه سازی دخیل هستند، تصویر روشنی از میزان مشارکت همه گروههای آموزشی در دست نیست. این همکاری تنها در صورتی به گردآوری مجموعه‌ای با ساخت اصولی و منسجم خواهد انجامید که پیشنهادهای اعضای هیأت علمی و سایر مراجعان کتابخانه‌ها در کمیته‌ای مرکب از نمایندگان گروههای آموزشی، دانشجویان، کارکنان، و کتابخانه مطرح شده و با توجه به اولویتها و امکانات مؤسسه آموزشی درباره تهیه منابع مورد نیاز تصمیم لازم اتخاذ گردد. بر اساس راهنمای کتابخانه‌های شهر تهران، تنها در ۱۱ کتابخانه، کمیته انتخاب وجود دارد، و در سایر موارد همکاری هیأت علمی روندی سازمان یافته ندارد، و این امر چنان لطمه شدیدی به کیفیت مجموعه‌ها وارد می‌سازد که خسارت ناشی از آن به آسانی جبران پذیر نیست.

مشکل اساسی دیگری که در امر مجموعه سازی کتابخانه‌های دانشگاهی وجود دارد، مسأله حضور اندک نیروهای متخصص کتابداری در فعالیت تهیه و سفارش این کتابخانه‌هاست. بدیهی است دست‌اندرکاران این فعالیت هر اندازه با ابزار تهیه اعم از فهرستها، کتابشناسیها، نمایه‌ها، و نقدهای مندرج در مجلات علمی بیشتر آشنا باشند، و هر اندازه شناختی بیشتر از وضع اقتصاد و بازار کتاب، ناشران و کارگزاران داخلی و خارجی داشته باشند، فعالیت تهیه و سفارش روندی مطلوب‌تر خواهد داشت. اطلاعات مستخرج از راهنمای کتابخانه‌های شهر تهران، حاکی از آن است که در مؤسسات آموزشی سی‌گانه تنها در ۹ مورد به شرح زیر، نیروهای متخصص، به تنهایی و یا با همکاری سایر نیروها، به طور مستقل به فعالیت تهیه و سفارش اشتغال دارند:

۱. دانشگاه تهران: نیروی متخصص: ۳ نفر، سایر نیروها: ۱۹ نفر؛

جلد در مرتبه یازدهم قرار دارد. کمبود مجموعه سایر مؤسسات آموزشی زیر ۱۰۰,۰۰۰ جلد بوده و از رقم ۲۷,۵۸۵ جلد متعلق به دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران تا رقم ۹۵,۶۴۵ جلد متعلق به دانشگاه پیام نور در نوسان است. بر طبق جدول شماره ۴، نقطه ضعف دیگری که در ساختار مجموعه‌های موجود مشاهده می‌شود، عدم تناسب موجودی مواد غیرچاپی کتابخانه‌ها با مواد چاپی آنها است. ارقام این جدول حاکی از آن است که در برنامه‌های مجموعه سازی کتابخانه‌ها به رشد مجموعه‌های مواد غیرچاپی به اندازه مواد چاپی توجه نشده است. بالاترین رقم معادلهای جلدی مواد میکروفورمی و سمعی و بصری (۲۱,۶۱۱ جلد) متعلق به دانشگاه تهران است که در مقایسه با مجموعه مواد چاپی موجود در آن (۱,۰۱۳,۹۵۳ جلد) بسیار ناچیز به نظر می‌رسد. از این لحاظ دانشگاه امام صادق (ع) با داشتن ۱۵,۱۷۰ جلد معادلهای جلدی مواد میکروفورمی و سمعی و بصری در مقام دوم قرار دارد، که در مقایسه با ۳۵,۰۰۰ جلد مواد چاپی موجود در آن رقم موجه‌تری محسوب می‌شود.

جدول شماره ۲. تعداد اعضای هیأت علمی، دانشجویان، رشته‌های کارشناسی ارشد، دکتری حرفه‌ای، و دکتری تخصصی

تعداد رشته‌های دکتری تخصصی	تعداد رشته‌های دکتری حرفه‌ای	تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر	تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر	تعداد رشته‌های کارشناسی	تعداد دانشجویان	تعداد اعضای هیأت علمی	نام دانشگاه یا مرکز آموزش عالی
-	-	-	-	۲۲	۴۸۸۷	۱۱۰	۱. دانشگاه الزهرا
-	-	-	-	۱۹	۱۹۰۱	۱۷۹	۲. دانشگاه امام حسین (ع)
-	-	-	۴	۲	۱۰۴۲	۱۲۳	۳. دانشگاه امام صادق (ع)
-	-	-	-	۱	۷۶۷	۴۳	۴. دانشگاه پلیس
-	-	-	-	۶	۹۴۶	۵	۵. دانشگاه پیام نور
۲۹	-	۲۸	۴۶	-	۱۲۱۷	۱۳۱	۶. دانشگاه تربیت مدرس
۲	-	۲	۹	۱۴	۷۴۶۵	۳۶۶	۷. دانشگاه تربیت معلم
۱۹	۱	۱۸	۴۴	۷۱	۲۱۶۲۸	۸۷۳	۸. دانشگاه تهران
-	-	-	-	۷	۲۰۵	؟	۹. دانشگاه شاهد
-	-	-	۲۰	۳۳	۱۲۵۷۸	۳۳۸	۱۰. دانشگاه شهید بهشتی
۳	-	۱	۲۰	۲۴	۵۷۱۹	۲۵۲	۱۱. دانشگاه صنعتی امیرکبیر
-	-	-	۵	۱۰	۲۸۰۹	۱۶۷	۱۲. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
۵	-	۵	۱۶	۲۴	۶۴۲۰	۱۹۶	۱۳. دانشگاه صنعتی شریف
-	-	-	۸	۱۵	۸۲۷۲	۲۷۲	۱۴. دانشگاه علامه طباطبائی
-	-	-	۹	۲۱	۵۰۶۶	۲۱۳	۱۵. دانشگاه علم و صنعت ایران
۱	۲	-	۴	۱۸	۷۵۰۳	۵۲۷	۱۶. دانشگاه علوم پزشکی ایران
۱۵	۶	۸	۱۱	۱۲	۱۰۷۶۳	۹۴۵	۱۷. دانشگاه علوم پزشکی تهران
۴	۴	-	۴	۱۹	۱۰۶۱۷	۸۲۶	۱۸. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
-	-	-	-	۷	۵۹۶	۱۱۳	۱۹. دانشگاه علوم و فنون هوایی
-	-	-	۱	۸	۱۲۴۰	۳۱	۲۰. مجتمع دانشگاهی هنر
-	-	-	-	۶	۴۰۶	؟	۲۱. مجتمع آموزشی و پژوهشی شهید عباسپور (آموزشکده فنی وزارت نیرو
-	-	-	-	۱	۱۹۰	۱۴	۲۲. دانشکده پرستاری بانک ملی ایران
-	-	-	-	۱	۱۶۵	۴۸	۲۳. دانشکده پرستاری نیروی هوایی
-	-	-	-	۱	۳۰۴	۳	۲۴. دانشکده حسابداری و علوم مالی وزارت نفت
-	-	-	-	۳	۳۴۵	۶	۲۵. دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه
-	-	-	-	۳	۴۹۵	۵۵	۲۶. دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
-	-	-	-	۲	۲۴۴۰	۹	۲۷. دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری
-	-	-	۲	۲	۲۹۳	۲	۲۸. مدرسه عالی شهید مطهری
-	-	-	-	۱	۲۰۱	؟	۲۹. مرکز آموزش تربیت بدنی (آموزشکده تربیت بدنی)
-	-	-	-	۶	۹۰۱	۳۳	۳۰. آموزشکده فنی سمیه (آموزشکده فنی دختران تهران)

● میزان رشد مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی در هر

کشور بستگی به امکانات و شرایط خاص آن کشور

دارد.

به منظور تکمیل مواد مورد نیاز، امری ضروری می‌سازد. به منظور بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌های دیگر، بویژه در زمینه تقویت برنامه‌های پژوهشی مؤسسات آموزشی، مناسبترین وسیله، بهره‌گیری از این منابع از طریق تجسس مستقیم کامپیوتری و عضویت کتابخانه‌ها در سرویس امانت بین کتابخانه‌های ملی و بین‌المللی است. در این زمینه وجود «سرویس امانت بین کتابخانه‌های ایران»^۱ برای کتابخانه‌های دانشگاهی می‌تواند کمکی مؤثر واقع شود. بهره‌گیری از این سرویس در صورت وجود فهرستگانه‌های مناسبی از کتب و مجلات، و سایر منابع کتابخانه‌های عضو، موجب صرفه‌جویی در بودجه، نیروی انسانی، و فضای آنها خواهد شد. متأسفانه اطلاعات موجود حاکی از آن است که از جامعه مورد بررسی تنها ۲۴ کتابخانه در این سرویس عضویت داشته‌اند. علاوه بر آن کتابخانه‌های تابعه دانشگاه تهران از سرویس امانت بین کتابخانه‌های داخلی که محدود به همان کتابخانه‌های دانشگاه تهران است، بهره‌مند بوده‌اند. همچنین در جامعه مورد بررسی فقط در ۴ مورد تجسس کامپیوتری اطلاعات گردآوری شده، صورت می‌گرفته است.

نتایج و پیشنهادات

در زمینه ارائه خدمات آموزشی و پژوهشی کتابخانه‌های دانشگاهی، هیچ چیز نمی‌تواند جایگزین مجموعه‌ای شود که متناسب با هدفها و نیازهای یک مؤسسه آموزشی گردآوری شده و

۲. دانشگاه الزهرا: نیروی متخصص: ۲ نفر، سایر نیروها: ۱ نفر؛

۳. دانشگاه شهید بهشتی: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر نیروها:

۴ نفر؛

۴. دانشگاه صنعتی امیرکبیر: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر

نیروها: ۳ نفر؛

۵. دانشگاه شاهد: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر نیروها: ۳ نفر؛

۶. دانشگاه تربیت مدرس: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر

نیروها: ۲ نفر؛

۷. دانشگاه علوم پزشکی ایران: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر

نیروها: ۲ نفر؛

۸. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی: نیروی متخصص: ۱ نفر،

سایر نیروها: ۱ نفر؛

۹. دانشگاه علوم و فنون هوایی: نیروی متخصص: ۱ نفر، سایر

نیروها: ۱ نفر.

این فعالیت در سایر موارد یا به صورت مستقل توسط نیروهای غیرمتخصص، و یا توأم با فعالیتهای دیگر کتابخانه، مشترکاً توسط نیروی متخصص و غیرمتخصص، و یا تنها توسط نیروی غیرمتخصص انجام می‌شود. توضیح اینکه فعالیت تهیه و سفارش تعداد ۴۴ کتابخانه اقماری توسط کتابخانه‌های مرکزی آنها انجام می‌شود.

عامل اصلی دیگری که در رشد ناکافی این مجموعه‌ها نقش تعیین‌کننده داشته، مسأله بودجه‌های ناکافی و غالباً نامشخص مربوط به تهیه مواد در کتابخانه‌های دانشگاهی است. از ۱۱۱ کتابخانه که جامعه مورد مطالعه این بررسی را تشکیل می‌دهند، فقط بودجه کلی مواد ۱۵ کتابخانه، بودجه ارزی و ریالی مواد ۵ کتابخانه، و بودجه ارزی مواد ۲ کتابخانه، جمعاً ۲۲ مورد مشخص بوده است. بودجه مواد ۳ کتابخانه دیگر نیز قابل تفکیک از بودجه مواد و تجهیزات آنها نبوده است. بالاترین رقم بودجه، به کتابخانه دانشگاه تربیت مدرس (منابع داخلی: ۱,۰۰۰,۰۰۰ تومان و منابع خارجی: ۷۵۰,۰۰۰ دلار) اختصاص یافته است. از این لحاظ دانشگاه تربیت معلّم (منابع داخلی: ۵۰۰,۰۰۰ تومان و منابع خارجی: ۵۰۰,۰۰۰ دلار) در مرتبه دوم، دانشگاه علم و صنعت (منابع داخلی: ؟ و منابع خارجی ۵۰۰,۰۰۰ دلار) در مرتبه سوم قرار دارد. حتی همین بالاترین اقلام هم در زمانی که دوران کتاب ارزان به سر آمده، تکافوی نیازهای کتابخانه‌های مربوط را نمی‌کند، چه رسد به سایر موارد که بودجه مواد آنها به مراتب کمتر از اقلام فوق بوده و با آنها نمی‌توان حتی بخشی ناچیز از مواد مورد نیاز را تهیه کرد. نامشخص بودن بودجه مواد اکثر کتابخانه‌ها لطمه شدیدی به روند برنامه‌ریزی و تعیین اولویتها و سهمیه‌ها توسط این کتابخانه‌ها می‌زند.

هزینه بالای تهیه منابع اساسی، همکاری بین کتابخانه‌ها را

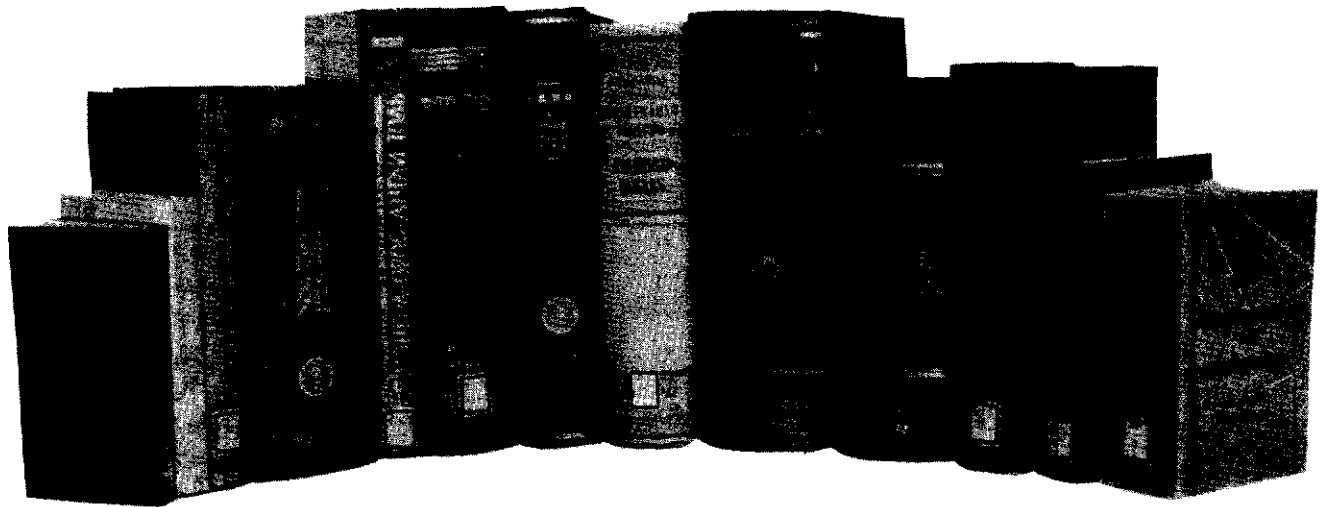

جدول شماره ۳. مجموعه مورد نیاز کتابخانه‌ها براساس فرمول A

تعداد کل	مجموعه لازم برای رشته‌های دکتری تخصصی	مجموعه لازم برای رشته‌های دکتری حرفه‌ای	مجموعه لازم برای رشته‌های کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر	مجموعه لازم برای رشته‌های کارشناسی ارشد بدون سطوح بالاتر	مجموعه لازم برای رشته‌های کارشناسی	مجموعه لازم برای دانشجویان تمام وقت	مجموعه لازم برای هیات علمی تمام وقت	مجموعه پایه	نام دانشگاه یا مرکز آموزش عالی
۱۷۷۰۰۵	-	-	-	-	۷۷۰۰	۷۳۳۰۵	۱۱۰۰۰	۸۵۰۰۰	۱. دانشگاه الزهرا
۱۳۸۰۶۵	-	-	-	-	۶۶۵۰	۲۸۵۱۵	۱۷۹۰۰	۸۵۰۰۰	۲. دانشگاه امام حسین (ع)
۱۳۶۳۰	-	-	-	۲۴۰۰۰	۷۰۰	۱۵۶۳۰	۱۲۳۰۰	۸۵۰۰۰	۳. دانشگاه امام صادق (ع)
۱۰۱۱۵۵	-	-	-	-	۳۵۰	۱۱۵۰۵	۴۳۰۰	۸۵۰۰۰	۴. دانشگاه پلیس
۱۰۱۷۹۰	-	-	-	-	۲۱۰۰	۱۴۱۹۰	۵۰۰	۸۵۰۰۰	۵. دانشگاه پیام نور
۱۲۰۱۳۵۵	۷۲۵۰۰۰	-	۸۴۰۰۰	۲۷۶۰۰۰	-	۱۸۲۵۵	۱۳۱۰۰	۸۵۰۰۰	۶. دانشگاه تربیت مدرس
۳۳۸۱۷۵	۵۰۰۰۰	-	۶۰۰۰	۵۴۰۰۰	۴۹۰۰	۱۱۱۹۷۵	۲۶۶۰۰	۸۵۰۰۰	۷. دانشگاه تربیت معلم
۱۲۹۴۷۰	۴۷۵۰۰۰	۶۰۰۰	۵۴۰۰۰	۲۶۴۰۰۰	۲۴۸۵۰	۳۲۴۴۲۰	۸۷۳۰۰	۸۵۰۰۰	۸. دانشگاه تهران
۹۰۵۲۵	-	-	-	-	۲۴۵۰	۳۰۷۵	؟	۸۵۰۰۰	۹. دانشگاه شاهد
۴۳۹۰۲۰	-	-	-	۱۲۰۰۰۰	۱۱۵۵۰	۱۸۸۶۷۰	۳۳۸۰۰	۸۵۰۰۰	۱۰. دانشگاه شهید بهشتی
۴۰۲۳۸۵	۷۵۰۰۰	-	۳۰۰۰	۱۲۰۰۰۰	۸۴۰۰	۸۵۷۸۵	۲۵۲۰۰	۸۵۰۰۰	۱۱. دانشگاه صنعتی امیرکبیر
۱۷۷۳۳۵	-	-	-	۳۰۰۰۰	۳۵۰۰	۴۲۱۳۵	۱۶۷۰۰	۸۵۰۰۰	۱۲. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
۴۴۵۳۰۰	۱۲۵۰۰۰	-	۱۵۰۰۰	۹۶۰۰۰	۸۴۰۰	۹۶۳۰۰	۱۹۶۰۰	۸۵۰۰۰	۱۳. دانشگاه صنعتی شریف
۲۸۹۵۷۵	-	-	-	۴۸۰۰۰	۵۲۵۰	۱۲۴۱۲۵	۲۷۲۰۰	۸۵۰۰۰	۱۴. دانشگاه علامه طباطبائی
۲۴۳۶۴۰	-	-	-	۵۴۰۰۰	۷۳۵۰	۷۵۹۹۰	۲۱۳۰۰	۸۵۰۰۰	۱۵. دانشگاه علم و صنعت
۳۱۷۵۴۵	۲۵۰۰۰	۱۲۰۰۰	-	۲۴۰۰۰	۶۳۰۰	۱۱۲۵۴۵	۵۲۷۰۰	۸۵۰۰۰	۱۶. دانشگاه علوم پزشکی ایران
۸۴۶۱۴۵	۳۷۵۰۰۰	۳۰۰۰	۲۴۰۰۰	۶۶۰۰۰	۴۲۰۰	۱۶۱۴۴۵	۹۴۵۰۰	۸۵۰۰۰	۱۷. دانشگاه علوم پزشکی تهران
۴۸۱۵۰۵	۱۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰	-	۲۴۰۰۰	۶۶۵۰	۱۵۹۲۵۵	۸۲۶۰۰	۸۵۰۰۰	۱۸. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
۱۰۷۶۹۰	-	-	-	-	۲۴۵۰	۸۹۴۰	۱۱۳۰۰	۸۵۰۰۰	۱۹. دانشگاه علوم و فنون هوایی
۱۱۵۵۰۰	-	-	-	۶۰۰۰	۲۸۰۰	۱۸۶۰۰	۳۱۰۰	۸۵۰۰۰	۲۰. مجتمع دانشگاهی هنر
۹۳۱۹۰	-	-	-	-	۲۱۰۰	۶۰۹۰	؟	۸۵۰۰۰	۲۱. مجتمع آموزشی و پژوهشی شهید عباسپور (آموزشکده فنی و زات نیرو)
۸۹۶۰۰	-	-	-	-	۳۵۰	۲۸۵۰	۱۴۰۰	۸۵۰۰۰	۲۲. دانشکده پرستاری بانک ملی ایران
۹۲۶۲۵	-	-	-	-	۳۵۰	۲۴۷۵	۴۸۰۰	۸۵۰۰۰	۲۳. دانشکده پرستاری نیروی هوایی
۹۰۰۱۰	-	-	-	-	۳۵۰	۴۵۶۰	۳۰۰	۸۵۰۰۰	۲۴. دانشکده حسابداری علوم مالی وزارت نفت
۹۱۸۲۵	-	-	-	-	۱۰۵۰	۵۱۷۵	۶۰۰	۸۵۰۰۰	۲۵. دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه
۹۸۹۷۵	-	-	-	-	۱۰۵۰	۷۴۲۵	۵۵۰۰	۸۵۰۰۰	۲۶. دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
۱۲۳۲۰۰	-	-	-	-	۷۰۰	۳۶۶۰۰	۹۰۰	۸۵۰۰۰	۲۷. دانشکده علوم قضائی و خدمات اداری
۱۰۲۲۹۵	-	-	-	۱۲۰۰۰	۷۰۰	۴۳۹۵	۲۰۰	۸۵۰۰۰	۲۸. مدرسه عالی شهید مطهری
۸۸۳۶۵	-	-	-	-	۳۵۰	۳۰۱۵	؟	۸۵۰۰۰	۲۹. مرکز آموزش تربیت بدنی (آموزشکده تربیت بدنی)
۱۰۳۶۱۵	-	-	-	-	۲۱۰۰	۱۳۵۱۵	۳۳۰۰	۸۵۰۰۰	۳۰. آموزشکده فنی سمیه (آموزشکده فنی دختران تهران)

نیاز بر اساس فرمول A، ۸۰ درصد مجموعه لازم را در اختیار داشته، و طبق ضوابط درجه بندی، درجه ۲ محسوب می شوند.

۲. کتابخانه دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران با مجموعه ۷۱,۳۹۰ جلد در مقایسه با رقم ۹۸,۹۷۵ جلد مجموعه مورد نیاز با در اختیار داشتن ۷۲ درصد مجموعه لازم، و کتابخانه های دانشگاه علامه طباطبائی با مجموعه ۱۹۹,۸۱۹ جلد در مقایسه با رقم ۲۸۹,۵۷۵ جلد مجموعه مورد نیاز با در اختیار داشتن ۶۹ درصد مجموعه لازم، هر دو طبق ضوابط درجه بندی، درجه ۳ محسوب می شوند.

۳. کتابخانه های دانشگاه امام حسین (ع) با مجموعه ۷۵,۶۳۰ جلد در مقایسه با رقم ۱۳۸,۰۶۵ جلد مجموعه مورد نیاز دانشگاه شاهد با مجموعه ۴۹,۵۱۷ جلد در مقایسه با رقم ۹۰,۵۲۵ جلد مجموعه مورد نیاز و مدرسه عالی شهید مطهری با مجموعه ۵۶,۰۵۰ جلد در مقابل ۱۰۲,۲۹۵ جلد مجموعه مورد نیاز، هر سه ۵۵ درصد مجموعه لازم را در اختیار داشته، و کتابخانه های دانشگاه صنعتی شریف با مجموعه ۲۳۴,۱۲۷ جلد در مقابل ۴۴۵,۳۰۰ جلد مجموعه مورد نیاز، ۵۳ درصد مجموعه لازم را در اختیار داشته و هر چهار طبق ضوابط درجه بندی، درجه ۴ محسوب می شوند. سایر کتابخانه های دانشگاهی در چارچوب معیارهای درجه بندی قرار نگرفته و شمار مواد مجموعه آنها بین ارقام ۱,۴۰۳ کل مجموعه موجود در کتابخانه دانشکده حسابداری و علوم مالی وزارت نفت در مقابل رقم ۹۰,۰۱۰ مجموعه مورد نیاز با در اختیار داشتن ۲ درصد مجموعه لازم و ۲۱۶,۰۷۳ کل مجموعه موجود در کتابخانه های دانشگاه شهید بهشتی در مقابل رقم ۴۳۹,۰۲۰ مجموعه مورد نیاز، با در اختیار داشتن ۴۹ درصد مجموعه لازم، نوسان دارد. بر اساس این ارقام درستی شیوه های مجموعه سازی در این مؤسسات قابل تأمل

به طور مداوم در راستای این نیازها رشد یافته، و دانش مدون را در اشکال مختلف آن فراهم می آورد. بررسی حاضر که مجموعه کتابخانه های ۳۰ مؤسسه آموزشی مستقر در شهر تهران را بر اساس فرمول A از استانداردهای ACRL مورد ارزیابی قرار داده، حاکی از آن است که مجموعه همه کتابخانه های دانشگاهی که جامعه مورد بررسی این مطالعه را تشکیل می دهند، زیر سطح استاندارد بوده و رشد کافی نداشته اند. ارقام ۲,۶۴۷,۹۵۴ جلد، شمار کل مواد چاپی و مکتوب، ۵۸,۱۰۸ جلد شمار کل معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و سمعی و بصری، و ۲,۷۰۵,۰۶۲ جلد، مجموع مواد چاپی و مکتوب و معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و سمعی و بصری موجود در کتابخانه های مؤسسات آموزشی سی گانه به منظور برآوردن نیازهای ۵,۷۸۰ نفر عضو هیأت علمی، ۱۱۷,۳۸۱ نفر دانشجو، ۳۵۹ رشته کارشناسی، ۲۰۳ رشته کارشناسی بدون سطوح بالاتر، ۶۲ رشته کارشناسی ارشد با سطوح بالاتر، ۱۳ رشته دکتری حرفه ای، و ۷۸ رشته دکتری تخصصی موجود در این مؤسسات، کفایت نمی کند، و در مقایسه با رقم ۸,۴۲۰,۴۱۰ جلد شمار کل مجموعه مورد نیاز رقم ناچیزی به نظر می رسد. کمبودهای فاحش، در اغلب موارد، ناشی از توسعه رشته های تحصیلات تکمیلی، سطوح کارشناسی ارشد و بالاتر، بدون توجه به تأمین منابع مورد نیاز بوده است.

طبق ضوابط درجه بندی استانداردهای فوق تنها برای مجموعه کتابخانه های ۷ دانشگاه، دانشکده مستقل، و مدرسه عالی به شرح زیر می توان امتیاز قائل شد:

۱. کتابخانه های دانشگاه تهران با مجموعه ۱,۰۳۵,۵۶۴ جلد شامل مواد چاپی و معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و سمعی و بصری در مقایسه با رقم ۱,۲۹۴,۷۷۰ جلد مجموعه مورد

جدول شماره ۴. مقایسه مجموعه مورد نیاز براساس فرمول A با مجموعه موجود کتابخانه‌ها

ملاحظات	تفاوت	مجموعه زیر استاندارد است	کل مجموعه موجود شامل مواد چاپی و موادلهای جلدی و میکروفرمی و مواد سمعی بصری	معادلهای جلدی مواد میکروفرمی و مواد سمعی و بصری موجود	مجموعه مواد چاپی موجود	مجموعه مورد نیاز براساس فرمول	نام دانشگاه یا مرکز آموزش عالی
	-۱۳۲۶۰۰	بلی	۴۴۴۰۵	۴۱	۴۴۳۶۴	۱۷۷۰۰۵	۱. دانشگاه الزهرا
	-۶۲۴۳۵	بلی	۷۵۶۳۰	۱۱۲۲	۷۴۵۰۸	۱۳۸۰۶۵	۲. دانشگاه امام حسین (ع)
	-۸۷۴۶۰	بلی	۵۰۱۷۰	۱۵۱۷۰	۳۵۰۰۰	۱۳۷۶۳۰	۳. دانشگاه امام صادق (ع)
	-۸۴۹۰۵	بلی	۱۶۲۵۰	۵۰	۱۶۲۰۰	۱۰۱۱۵۵	۴. دانشگاه پلیس
	-۹۵۶۴۵	بلی	۶۱۴۵	۳۰	۶۱۱۵	۱۰۱۷۹۰	۵. دانشگاه پیام نور
	-۱۱۵۰۴۳۵	بلی	۵۰۹۲۰	۳۳۲۰	۴۷۹۰۰	۱۲۰۱۳۵۵	۶. دانشگاه تربیت مدرس
	-۲۴۰۲۴۸	بلی	۹۸۲۲۷	۲۳	۹۸۲۰۴	۳۳۸۴۷۵	۷. دانشگاه تربیت معلم
	-۲۵۹۲۰۶	بلی	۱۰۳۵۵۶۴	۲۱۶۱۱	۱۰۱۳۹۵۳	۱۲۹۴۷۷۰	۸. دانشگاه تهران
	-۴۱۰۰۸	بلی	۴۹۵۱۷	-	۴۹۵۱۷	۹۰۵۲۵	۹. دانشگاه شاهد
	-۲۲۲۹۴۷	بلی	۲۱۶۰۷۳	۱۹۴۹	۲۱۴۱۲۴	۴۳۹۰۲۰	۱۰. دانشگاه شهید بهشتی
	-۳۳۸۰۳۸	بلی	۶۴۳۴۷	۳۵۸۱	۶۰۷۶۶	۴۰۲۳۸۵	۱۱. دانشگاه صنعتی امیرکبیر
	-۱۲۵۶۰۶	بلی	۵۱۷۲۹	۸۹۰	۵۰۸۳۹	۱۷۷۳۳۵	۱۲. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
	-۲۱۱۱۷۳	بلی	۲۳۴۱۲۷	۲۲۰	۲۳۳۹۰۷	۴۴۵۳۰۰	۱۳. دانشگاه صنعتی شریف
	-۸۹۷۵۶	بلی	۱۹۹۸۱۹	۱۲۵	۱۹۹۶۹۴	۲۸۹۵۷۵	۱۴. دانشگاه علامه طباطبائی
	-۱۷۷۸۴۸	بلی	۶۵۷۹۲	۱۰۱۴	۶۴۷۷۸	۲۴۳۶۴۰	۱۵. دانشگاه علم و صنعت ایران
	-۲۴۳۳۴۳	بلی	۷۴۲۰۲	۱۲۰۱	۷۳۰۰۱	۳۱۷۵۴۵	۱۶. دانشگاه علوم پزشکی ایران
	-۷۴۵۴۲۳	بلی	۱۰۰۷۲۲	۶۴۹	۱۰۰۰۷۳	۸۴۶۱۴۵	۱۷. دانشگاه علوم پزشکی تهران
	-۴۳۳۸۰۰	بلی	۴۷۷۰۵	۲۰۶۰	۴۵۶۴۵	۴۸۱۵۰۵	۱۸. دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
	-۹۲۶۵۰	بلی	۱۵۰۴۰	۴۰	۱۵۰۰۰	۱۰۷۶۹۰	۱۹. دانشگاه علوم و فنون هوایی
	-۸۹۴۷۶	بلی	۲۶۰۲۴	۲۵	۲۵۹۹۹	۱۱۵۵۰۰	۲۰. مجتمع دانشگاهی هنر
	-۷۷۰۶۲	بلی	۱۶۱۲۸	۲۸۵۸	۱۳۲۷۰	۹۳۱۹۰	۲۱. مجتمع آموزشی و پژوهشی شهید عباسپور (آموزشکده فنی وفنارت نیر) (فازت نیر)
	-۸۷۶۷۴	بلی	۱۹۲۶	۱۲۹	۱۷۹۷	۸۹۶۰۰	۲۲. دانشکده پرستاری بانک ملی ایران
	-۹۰۱۵۵	بلی	۲۴۷۰	-	۲۴۷۰	۹۲۶۲۵	۲۳. دانشکده پرستاری نیروی هوایی
	-۸۸۶۰۷	بلی	۱۴۰۳	-	۱۴۰۳	۹۰۰۱۰	۲۴. دانشکده حسابداری و علوم مالی وزارت نفت
	-۸۴۳۳۰	بلی	۷۴۹۵	-	۷۴۹۵	۹۱۸۲۵	۲۵. دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه
	-۲۷۵۸۵	بلی	۷۱۳۹۰	-	۷۱۳۹۰	۹۸۹۷۵	۲۶. دانشکده سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
	-۱۱۱۲۰۰	بلی	۱۲۰۰۰	-	۱۲۰۰۰	۱۲۳۲۰۰	۲۷. دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری
	-۴۶۲۴۵	بلی	۵۶۰۵۰	۲۰۰۰	۵۴۰۵۰	۱۰۲۲۹۵	۲۸. مدرسه عالی شهید مطهری
	-۸۶۵۷۳	بلی	۱۷۹۲	-	۱۷۹۲	۸۸۳۶۵	۲۹. مرکز آموزش تربیت بدنی (آموزشکده تربیت بدنی)
	-۹۱۹۱۵	بلی	۱۲۰۰۰	-	۱۲۰۰۰	۱۰۳۹۱۵	۳۰. آموزشکده فنی سمیه (آموزشکده فنی دختران تهران)

است. و چه بسا بخشی از تراژدی بی رونقی کار تحقیق و پژوهش، از همین واقعیت‌های تلخ، یعنی وجود مجموعه‌های ضعیف، نشأت گرفته باشد. تنها تلاشی همه‌جانبه و جهادی می‌تواند این مجموعه‌ها را از رکود فعلی نجات داده، و از رشدی شایسته برخوردار سازد.

بر پایه یافته‌های بدست آمده عدم کفایت موجودی مواد غیر چاپی کتابخانه‌ها، ناشی از هر عاملی که باشد، خواه مسائل اقتصادی و خواه فقدان افراد ماهر، قابل توجیه نبوده و نه تنها ارائه خدمات کنونی کتابخانه‌ها را مختل می‌سازد، بلکه موجب غفلت از نیازهای نسل‌های آینده نیز می‌شود. رقم ۵۸,۱۰۸ کل تعداد معادل جلدی مواد میکروفورمی و سمعی بصری در مقابل رقم ۲,۶۴۷,۹۵۴ کل تعداد مواد چاپی موجود در جامعه مورد بررسی، نامتناسب به نظر می‌رسد.

به منظور ایجاد یک مجموعه متناسب به طوری که تقاضاهای آحاد یک جامعه دانشگاهی در آن بازتاب داشته باشد، جلب همکاری اقشار مختلف مؤسسه آموزشی اعم از هیأت علمی، دانشجویان، کارکنان ضروری است. بویژه مشارکت فعال اعضای هیأت علمی و گروه‌های آموزشی در ایجاد مجموعه‌ای با ساختاری جامع و مبتنی بر نیازهای همه رشته‌ها تأثیر فراوان دارد. در این زمینه تشکیل کمیته انتخاب کتاب مرکب از نمایندگان گروه‌های آموزشی، دانشجویان، کارکنان، و کتابخانه، بسیار کارساز خواهد بود. وجود کمیته انتخاب کتاب فقط در ۱۱ کتابخانه، حاکی از آن است که در سایر موارد مجموعه‌سازی بر مبنای اصول و ضوابط و نیازهای موجود صورت نگرفته است، زیرا گردآوری تصادفی مواد، مجموعه‌های نامتعادل و نامتوازن را موجب می‌شود.

کمبود نیروی انسانی متخصص در کتابخانه‌ها، بویژه در فعالیت تهیه و سفارش از مسائل مبتلابه کتابخانه‌های دانشگاهی است، و کارآیی این فعالیت را به میزان قابل توجهی کاهش می‌دهد. بطور کلی مسأله کمبود نیروی انسانی در کتابخانه‌ها آنقدر حائز اهمیت است که به منظور حل این مشکل به تدابیری فوری، از جمله تقویت گروه‌های آموزشی کتابداری و تأسیس دانشکده‌های کتابداری، نیاز است.

بر اساس اطلاعات راهنمای کتابخانه‌های شهر تهران، در اکثر موارد بودجه خرید مواد کتابخانه‌ای مشخص نبوده، و در ۲۲ موردی هم که مشخص بوده، اعتبار کافی برای این مهم منظور نشده است. در این زمینه باید بودجه خرید مواد هر کتابخانه متناسب با نیازهای آن تعیین و رقم مشخص آن در ابتدای هر سال مالی، به منظور برنامه ریزی‌های لازم و تعیین اولویت‌ها، در اختیار کتابخانه قرار گیرد. اعتبار خرید مواد باید هماهنگ با رشد قیمت‌ها هر ساله افزایش یابد. «بررسی‌های به عمل آمده نمایانگر آن است که مجلات سالی ۲۵ درصد و کتابها سالی

۲۰ درصد بطور متوسط افزایش قیمت داشته اند»^۱. در این رابطه افزایش مداوم هزینه های پستی ارسال کتب و نشریات نیز باید در نظر گرفته شود.

به منظور برخورداری از رهنمودی دائمی در امر انتخاب و تهیه مواد، تدوین خط مشی انتخاب کتاب، اقدامی اساسی در مجموعه سازی بشمار می آید. با تهیه این خط مشی در واقع رشد مجموعه بر اساس هدفها و نیازهای مؤسسه آموزشی و با توجه به اولویتهای مورد نظر هر مؤسسه صورت می گیرد. متأسفانه کتابخانه های مورد بررسی در بسیاری موارد فاقد خط مشی مدون بوده، و روند مجموعه سازی در اغلب موارد بیشتر متکی به گردآوریهای صرفاً تصادفی بوده، و این شیوه مجموعه سازی موجب اختلال در کیفیت رشد مجموعه ها شده است. از جمله اقدامات متداول سالهای اخیر، خرید کلیه عناوین ارائه شده توسط ناشرین خارجی در نمایشگاه بین المللی کتاب تهران، توسط دانشگاهها بوده است. به عنوان نمونه، دانشگاه تهران کلیه عناوین نمایشگاه بین المللی کتاب سال ۱۳۷۱ را خریداری نموده و آنها را با کمک و همکاری تعدادی از کارشناسان کتابداری بر اساس نیاز کتابخانه های تابعه بین آنها توزیع کرد. با این اقدام هر چند برای تقویت مجموعه های موجود، کمک مؤثری صورت گرفت، اما در واقع این قبیل اقدامات نه تنها نمی تواند جوابگوی همه نیازها باشد، بلکه در این خریدهای کلی، تعداد قابل توجهی از عناوین غیر ضروری نیز ویال دانشگاه می شود.

این واقعیت را باید قبول کرد که گذشته اقتصادی دانشگاهها نتوانسته است زمینه رشد مجموعه کتابخانه ها را به صورت شایسته ای فراهم آورد، از سوی دیگر در زمان ما که با پدیده ای به نام انفجار اطلاعات از یک طرف، و با افزایش قیمت کتب و نشریات و نیز مسأله تنگنای ارزی از طرف دیگر مواجه هستیم، و فراهم آوردن امکانات مادی برای تأمین نیازهای ضروری چندان آسان نیست، مناسبترین راه حل استفاده از سرویس امانت کتابخانه ای به نظر می رسد. متأسفانه اکثر کتابخانه ها از اهمیت نقش این سرویس غافل بوده اند، و به این ترتیب خود را از اشتراک در منابع کتابخانه های دیگر محروم ساخته، و اعتبارهای ناچیز خود را در اغلب موارد صرف تهیه منابع گران قیمتی کرده اند، که می توانستند به آسانی و با استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه ها به آنها در جاهای دیگر دسترسی داشته باشند. در این زمینه ذکر این نکته حائز اهمیت است که تهیه منابع پرهزینه، چه از لحاظ خریداری و چه از لحاظ سازماندهی و نگهداری، از جمله کتابشناسیها، نمایه ها، و چکیده ها، میالغ قابل توجهی از اعتبارات کتابخانه ها را جذب می کند. این قبیل

مواد به جای اینکه به صورت جداگانه، حتی در کتابخانه های یک دانشگاه خریداری شود، می توان در مورد تهیه آنها فقط یک بار، مثلاً در یک کتابخانه مرکزی اقدام کرد. لازمه بهره گیری مناسب از سرویس امانت بین کتابخانه ها، تهیه فهرستگانه ای جامع و دقیقی است که موجودی کتابخانه های یک منطقه و یا یک کشور را منعکس نماید.

بطور خلاصه چنانچه مقصود پویایی یک دانشگاه باشد، باید مجموعه کتابخانه آن از رشد مطلوبی برخوردار گردد. فقط رکود یک مؤسسه آموزشی است که سبب می شود، چنین رشدی صورت نگیرد.

توضیحات:

۱. توضیح اینکه کتابخانه های دانشگاه آزاد اسلامی و ۱۲ کتابخانه دیگر به علت اینکه اطلاعات آماری مربوط به مؤسسات متبوع آنها در دسترس نبوده، و سایر کتابخانه ها به علت اینکه در سطح کارشناسی و بالاتر فعالیت نداشته اند در این بررسی منظور نشده اند.
۲. نیروی متخصص در این بررسی به افرادی اطلاق می شود که حداقل دارای درجه تحصیلی کاردانی کتابداری باشند.
۳. چنانچه آمار مربوط به واحدهای تابعه دانشگاه تهران را که در خارج از محدوده شهر تهران قرار دارند به حساب آوریم، بیشترین تعداد هیأت علمی از آن دانشگاه تهران خواهد بود.
۴. این سرویس توسط مرکز اسناد مدارک علمی وزارت فرهنگ و آموزش عالی به منظور تسهیل مبادلات اطلاعاتی کتابخانه ها از سال ۱۳۴۸ ارائه می شود.

یادداشت:

این مقاله در سمینار اطلاع رسانی برای تحقیق و توسعه (۱۸-۱۹ اردیبهشت ۷۲) ارائه شده است.

1. Association of College and Research Libraries. College Library Standards Committee. "Standards for College libraries, 1986". *College and Research Libraries News*, no. 3 (March 1986). pp. 189-200.

2. Ibid. p. 190

3. Ibid. p. 191

4. Ibid. p. 192

5. Ibid. p. 193

6. Ibid. p. 193

۷. حقیقی، محمود؛ ستاری، منصوره؛ و قطبی، سیمین. راهنمای کتابخانه های شهر تهران. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، بخش اطلاعات (منتشر نشده).

۸. موسسه پژوهش، برنامه ریزی آموزش عالی. آمار آموزش عالی ایران: سال تحصیلی ۱۳۶۹-۷۰. تهران، ۱۳۷۰.

9. Kabir, Humayoon. "Collection building" in *Resource development in academic libraries*, edited by G.Devarajan. Delhi: ESS Publication. 1972. p.72